

11 Topsport

Maarten van Bottenburg (Universiteit Utrecht)¹

11.1 Inleiding

De sportzomer van 2008 heeft eens te meer duidelijk gemaakt dat topsport een steeds grotere impact heeft. Het EK voetbal, Wimbledon, de Tour de France en de Olympische Spelen – maandenlang stond sport in het centrum van de aandacht.

Ook het topsportbeleid wint aan belang. Veel landen hebben hun investeringen en inspanningen vergroot om een beter topsportklimaat te creëren, zodat zij hun positie op de medaillespiegel kunnen verbeteren. De achterliggende gedachte is dat dit positieve effecten zal hebben op de nationale trots en het internationale prestige (De Bosscher et al. 2007; Houlihan 1997; Houlihan en Green 2008).

Dit hoofdstuk beschrijft de wijze waarop Nederland zich in deze internationale medaillewedloop heeft gemanifesteerd. Welke ontwikkelingen hebben zich voorgedaan in het Nederlandse topsportklimaat en in hoeverre zijn daarmee de voorwaarden verbeterd om topsportsuccessen te boeken?

Net als in de vorige editie van de *Rapportage sport* (Breedveld en Tiessen-Raaphorst 2006) beschrijven we de ontwikkelingen in het topsportklimaat met behulp van het Spliss- en MAPE-model. Het Spliss-model onderscheidt negen pijlers van het topsportbeleid die bepalend zijn voor de kans op internationaal topsportsucces (De Bosscher et al. 2007). De beleidsinspanningen om deze pijlers te beïnvloeden en de resultaten hiervan worden volgens het MAPE-model geanalyseerd door een onderscheid te maken tussen beleidsmiddelen (input), beleidsactiviteiten (throughput), beleidsprestaties (output) en beleidseffecten (outcome) en deze op elkaar te betrekken.

De output heeft betrekking op de *beleidsprestaties*. Dat wil zeggen: de gerealiseerde verbeteringen in het topsportklimaat die als een rechtstreeks gevolg kunnen worden beschouwd van het gevoerde beleid. De outcome daarentegen betreft de vraag of daarmee ook de onderliggende beleidsambities en -doelstellingen zijn gerealiseerd. Zoals in de volgende paragraaf aan de orde komt, liggen deze ambities en doelstellingen op twee niveaus: het verhogen van de sportprestaties leidend tot een structurele positie bij de beste tien landen ter wereld, en het creëren van nationale trots en internationaal prestige. Beide zijn beoogde indirecte effecten van het gevoerde beleid. Het topsportklimaat kan rechtstreeks door het beleid worden beïnvloed, maar of dit ook leidt tot sportsucces (het belangrijkste doel van de sportorganisaties) en meer nationale trots en internationaal prestige (het onderliggende doel van de rijksoverheid) is een vraag die apart moet worden beoordeeld.

Met dit model als uitgangspunt, beschrijft paragraaf 11.2 de achtergrond en doelstelling van het topsportbeleid in Nederland (beleidsrationale). Daarna komt

in paragraaf 11.3 aan de orde hoeveel de afgelopen jaren in topsport is geïnvesteerd (beleidsmiddelen). Paragraaf 11.4 beschrijft vervolgens waarin dat geld is geïnvesteerd en welke ontwikkelingen op topsportgebied daarmee zijn ingezet of bevorderd (beleidsactiviteiten). Paragraaf 11.5 gaat na of deze inspanningen ook daadwerkelijk hebben geleid tot een verbetering van het topsportklimaat (beleidsprestaties), waarna in paragraaf 11.6 wordt besproken of die beleidsprestaties ook hebben geleid tot de gewenste uitkomsten (beleidseffecten). Daarbij gaat bijzondere aandacht uit naar de prestaties tijdens de Olympische Spelen. De slotbeschouwing (§11.7) geeft een samenvatting en staat stil bij de effectiviteit en efficiency van het topsportbeleid.²

11.2 *Beleidsrationale: hoe maakbaar is succes?*

Zonder zijn individuele talent had Pieter van den Hoogenband nooit zijn imposante zwemloopbaan kunnen opbouwen. Maar hij had dit evenmin kunnen doen zonder het netwerk van zwemverenigingen waarin hij zich tot wedstrijdzwemmer heeft ontwikkeld, zonder de accommodaties waarin hij heeft kunnen trainen, zonder de begeleiding die hij heeft gekregen van trainers, fysiotherapeuten en sportartsen, zonder de voorzieningen die NOC*NSF, de zwembond en de overheden in het leven hebben geroepen, zonder de steun van het bedrijfsleven die het voor hem aantrekkelijk genoeg maakte om voltijds te blijven trainen, en, last but not least, zonder dat mensen ooit nationale en internationale zwemwedstrijden en Olympische Spelen zijn gaan organiseren.

Het gaat hier om een basisfeit van het menselijk samenleven: mensen zijn fundamenteel van elkaar afhankelijk. Talent, in de topsport of op enig ander terrein, is een individuele eigenschap die alleen in een specifieke sociale omgeving tot zijn recht komt, herkend wordt en kan gedijen. Afhankelijk van de aard van die sociale omgeving kunnen talenten zich ontwikkelen en kunnen er perioden van bloei of verval optreden in de prestaties van landen. Dat geldt evenzeer voor de sport als voor de economie, kunst en wetenschap (Willink 1991).

Succes is dan ook tot op zekere hoogte maakbaar, of in elk geval beïnvloedbaar (De Bosscher et al. 2008; Van Bottenburg 2000). Eerder onderzoek heeft aangetoond dat er een vrijwel lineaire relatie bestaat tussen de stijgende bedragen die Australië tussen 1976 en 1996 in topsport investeerde en het toenemende aantal medailles dat dit land won (Hogan en Norton 2000). Nu steeds meer landen hun investeringen in topsport opschroeven, moet dit verband worden gerelativeerd. De stelling 'more money in equals more medals out' is mede afhankelijk van de investeringen die concurrerende landen doen en de wijze waarop zij hun topsportklimaat verbeteren (De Bosscher et al. 2007). Tegelijkertijd biedt een gunstig klimaat nooit een garantie op succes, gegeven de individuele en wedstrijdafhankelijke factoren die uiteindelijk beslissend zijn voor winst en verlies.

Dit is in het kort de ratio achter het topsportbeleid dat NOC*NSF, sportbonden en overheden, met steun van het bedrijfsleven, de afgelopen twee decennia hebben

gevoerd. Aan dit beleid ligt een fundamenteel andere visie op topsport ten grondslag dan in het verleden. Richtte de rijksoverheid zich eind jaren zeventig nog op het scheppen van voorwaarden zodat de topsporter zich in volle vrijheid en naar eigen aanleg kon ontplooien, in 2005 verklaarde het kabinet de sportsector te steunen in de ambitie om Nederland te laten horen bij de beste tien landen ter wereld. Werd topsport destijds nog vooral gezien als een hobby en individuele ontplooiingsmogelijkheid, tegenwoordig geldt de beoefening van topsport als ‘een primaire tijdsbesteding, te vergelijken met een volledige baan’ (VWS 1996: 25) en een zaak van nationaal belang (vgl. CRM 1979; NOC*NSF 1993; VWS 2005). Benadrukte de rijksoverheid eind jaren zeventig nog dat het bevorderen van topsport op geen enkele manier moest worden gezien als een poging om het nationaal prestige op te vijzelen (CRM 1979: 11), tegenwoordig legitimeert het kabinet de toenemende investeringen juist door te wijzen op de (veronderstelde) bijdrage van topsport aan de nationale trots en internationale uitstraling (NOC*NSF 2004; VWS 2005; TK 2007/2008).

Vanuit deze nieuwe visie heeft het topsportbeleid een gerationaliseerd, systematisch en planmatig karakter gekregen. De doelstelling van het beleid is helder en ambitieus. Er is vrij veel bekend over de wijze waarop die doelstelling kan worden gerealiseerd en waarin moet worden geïnvesteerd om de kans op topsportsucces te vergroten. Ook groeit het inzicht in de wijze waarop concurrerende landen te werk gaan en in de investeringen die zij in topsport doen.

Er is bovendien een brede consensus ontstaan over de werkwijze en waarde van het topsportbeleid. Sportorganisaties, overheden en andere beleidsactoren delen hun visie op de doelstelling van het beleid, de knelpunten in het topsportklimaat, de wijze waarop deze kunnen worden opgelost, de prioriteiten die daarbij moeten worden gelegd en de effecten die hiervan uitgaan op de onderliggende ambitie. De maatschappelijke betekenis van topsport wordt niet of nauwelijks betwist. Kritische vragen over bijvoorbeeld prestatiedruk, overbelasting, sportverdwazing en ‘kinderarbeid’ worden, in tegenstelling tot de jaren zeventig, weinig meer gehoord (vgl. Nelissen en Foppen 1972). Ook bestaat er brede steun onder de bevolking en de politieke partijen om in topsport te investeren.³

Als gevolg van deze consensus is een tamelijk hoge mate van beleidscoördinatie op topsportgebied tot stand gekomen. De topsportbudgetten zijn toegenomen en worden op grond van meerjarige beleidsplannen ingezet. Het idee om in 2028 in Nederland opnieuw de Olympische Spelen te gaan organiseren, bouwt op deze consensus voort en is een nieuw voorbeeld van het strategische denken op langere termijn dat het topsportbeleid in ons land kenmerkt (De Bosscher et al. 2008). Of de Olympische Spelen uiteindelijk aan Amsterdam zullen worden toegewezen, is voor de (top)sport tot 2016 niet eens relevant. Het belang van het plan in het komende decennium is dat het op zichzelf al een richtinggevende functie zal gaan vervullen in het sportbeleid.

11.3 Beleidsmiddelen: hoeveel wordt in topsport geïnvesteerd?

Verschillende studies laten zien dat de concurrentie in de topsport is toegenomen. Steeds meer landen strijden om een gelijkblijvend aantal kampioenschappen en kennen hieraan politieke waarde toe. De consequentie hiervan is dat de prijs van een kampioenschap (oftewel: de kosten van een medaille) stijgt. Meedoen in de internationale sportcompetitie vraagt om toenemende investeringen (De Bosscher et al. 2007).

Nederland blijft hierin niet achter. Zoals uit deze paragraaf naar voren komt, is de stijging van de uitgaven aan topsport – in lijn met de gestelde ambitie om bij de beste tien landen ter wereld te behoren – de laatste jaren doorgezet. Om deze uitgaven in kaart te brengen, kunnen drie hoofdstromen worden onderscheiden: uitgaven uit publieke middelen (financiële bijdrage van de rijksoverheid), uitgaven uit de Lotto-middelen en uitgaven uit private middelen. De publieke middelen en Lotto-middelen tezamen kunnen de uitgaven uit collectieve middelen worden genoemd.⁴

Trends in topsportuitgaven uit collectieve middelen

Tabel 11.1 geeft inzicht in de ontwikkeling van de jaarlijkse collectieve uitgaven aan topsport van 1997 tot 2008. Hieruit valt af te leiden dat de rijksuitgaven aan topsport in de afgelopen drie Olympische cycli⁵ toenamen van 22 miljoen euro in de periode 1997-2000, tot 60 miljoen in de periode 2001-2004 en 87 miljoen in de periode 2005-2008.⁶ Als percentage van de totale sportbegroting van de rijksoverheid nam het topsportbudget in deze Olympische cycli toe van 16% (Sydney, 2000) tot 22% (Athene, 2004) en 24% (Beijing, 2008).

Behalve uit de rijksbegroting wordt er jaarlijks ook geld in de topsport geïnvesteerd uit de zogenaamde Lotto-gelden en het Fonds voor de Topporter. Deze gelden zijn noch aan de publieke, noch aan de private middelen gelijk te stellen.⁷ Tabel 11.1 geeft aan welke gelden uit deze bronnen jaarlijks aan de topsport ten goede zijn gekomen. De uitgaven aan topsport uit Lotto-middelen zijn sinds 2006 flink gedaald. Deze afname is het gevolg van een herverdeling van de Lotto-middelen, die plaatsvond ter compensatie van de stopzetting van de instellingssubsidie die de sportbonden in het verleden ontvingen van het ministerie van vws.⁸

Samen met de rijksuitgaven komen de collectieve middelen uit op 95 miljoen euro in de periode 1997-2000, 150 miljoen in 2001-2004 en 173 miljoen in 2005-2008. De sterkste groei in de collectieve uitgaven deed zich dus voor in de periode tussen Sydney (2000) en Athene (2004). Na Athene namen de uitgaven aan topsport uit collectieve middelen verder toe, maar vlakke de groei af.

Tabel 11.1

Collectieve uitgaven aan topsport op nationaal niveau, naar verstrekker, 1997-2008
(x mln euro's)

	totale collectieve uitgaven aan topsport	uitgaven aan topsport door VWS ^a	uitgaven aan topsport uit Lotto-middelen via NOC*NSF ^b	uitgaven aan topsport door het Fonds voor de Topsporter ^c
1997	20,0	4,5	14,8	0,7
1998	20,9	4,5	15,5	0,9
1999	26,9	5,7	17,1	4,2
2000	27,2	6,8	16,0	4,5
2001	32,5	11,4	16,9	4,2
2002	36,6	13,8	17,7	5,1
2003	41,7	18,1	18,0	5,5
2004	39,7	16,6	17,0	6,1
2005	40,3	15,6	17,8	6,9
2006	52,9	33,0	14,0	5,9
2007	37,6	17,0	14,0	6,7
2008	42,5	21,1	14,0	7,5

a De genoemde bedragen zijn exclusief donaties in het Fonds voor de Topsporter. De bedragen voor 2002-2004 zijn ten opzichte van de *Rapportage sport 2006* aangepast op grond van realisatiecijfers. Het bedrag in 2006 is inclusief een eenmalige bijdrage van het ministerie van VWS aan de Performance-gelden van NOC*NSF in het kader van de motie-Van Aartsen. Voor 2008 zijn begrotingscijfers gehanteerd.

b Betreft uitsluitend de Lotto-middelen die ten behoeve van topsport zijn toebedeeld aan NOC*NSF en de sportbonden.

c Betreft de uitgaven aan topsport door het Fonds en dus niet de donaties in het Fonds voor de Topsporter; voor 2005 incl. een bedrag van 958.767 euro belastingaheffing vergoed door VWS.

Bron: opgaven ministerie van VWS, NOC*NSF en Algemene Rekenkamer 2008.

De stijging van de uitgaven voor topsport uit collectieve middelen is een internationale trend. In recente internationaal vergelijkende studies naar het topsportbeleid wordt voor geen enkel land melding gemaakt van afnemende topsportbudgetten (De Bosscher et al. 2007; Digel et al. 2007; Houlihan en Green 2008). Vergelijkbare trendgegevens over de publieke en/of collectieve middelen (incl. loterijgelden) die in topsport zijn geïnvesteerd, zijn echter alleen beschikbaar voor België, Groot-Brittannië en Nieuw-Zeeland. In deze landen groeiden de collectieve uitgaven aan topsport tussen 2003 en 2007 met 50% tot 75% (De Bosscher 2008; De Bosscher et al. 2008; Houlihan en Green 2008). Deze vergelijking, hoewel beperkt tot slechts drie landen, wekt de indruk dat het groeipercentage van de topsportinvesteringen in Nederland in recente jaren internationaal achterblijft.

Totale jaarlijkse uitgaven aan topsport

De trendanalyse en internationale vergelijking kunnen alleen worden uitgevoerd voor de collectieve middelen. Andere topsportuitgaven blijven daarmee nog buiten beschouwing. Dat geldt met name voor de investeringen uit private middelen door sportbonden en NOC*NSF en uit publieke middelen door lagere overheden. Hiervan

zijn geen trendgegevens voorhanden, maar wel kan een schatting worden gemaakt voor de laatste jaren.

De Algemene Rekenkamer concludeert in een recent onderzoek met het nodige voorbehoud⁹ dat de sportbonden in de periode 2006-2008 gemiddeld 62,9 miljoen euro per jaar in topsport investeerden. Deze uitgaven werden voor 28% gedekt door inkomsten uit collectieve middelen: 7,5 miljoen per jaar van vws en 10,1 miljoen per jaar uit de Lotto-gelden. De overige uitgaven (45,3 miljoen euro) werden gedekt door inkomsten uit private middelen. Hiervan kwam 6,7 miljoen uit Performance-gelden van NOC*NSF en 38,6 miljoen uit contributies, licenties, sponsorcontracten en andere eigen inkomsten. De topsportuitgaven door NOC*NSF in dezelfde periode (2006-2008) werden eveneens deels gedekt uit collectieve middelen en deels uit private middelen (Performance-gelden). Een precieze uitsplitsing hiervan is niet bekend. Wel kan worden berekend dat NOC*NSF uit de Performance-gelden gemiddeld ongeveer 9,3 miljoen euro per jaar rechtstreeks in de topsport investeerde.¹⁰

Over de topsportuitgaven van gemeenten en provincies is weinig bekend. Aangenomen mag worden dat de grotere gemeenten hun uitgaven aan topsport in het afgelopen decennium flink hebben opgeschroefd. De grootste vier gemeenten investeerden in 2007 gezamenlijk meer dan 7 miljoen euro in topsport, waarvan meer dan 4 miljoen via de Stichting Topsport Rotterdam en Stichting Topsport Amsterdam. Louter uit publieke middelen – dus zonder sponsorbijdragen – lagen de topsportinvesteringen in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht tussen 5 en 6 miljoen euro. De grootste uitgavenpost van gemeenten op topsportgebied – de investeringen in topsportaccommodaties en de exploitatielasten daarvan¹¹ – is hierin echter niet meegerekend.

Op basis van het voorgaande kunnen de uitgaven aan topsport in Nederland in 2006-2008 worden geschat op gemiddeld 98,9 miljoen euro per jaar. Inclusief de gemeentelijke uitgaven aan topsport (en andere hier niet meegenomen kostenposten) zal dit bedrag de 100 miljoen per jaar ruim overstijgen.¹²

11.4 Beleidsactiviteiten: op welke pijlers heeft het topsportbeleid zich gericht?

Aangezien de vorige editie van de Rapportage sport de belangrijkste ontwikkelingen in het topsportklimaat voor de periode 1997-2004 heeft beschreven, richt deze paragraaf zich op de jaren nadien. De beschrijving beperkt zich tot de thema's waarnaar de meeste beleidsmatige aandacht is uitgegaan in deze periode: de ondersteuning van topsporters, de talentidentificatie en talentontwikkeling, de positieverbetering van de trainer/coach, en de dopingbestrijding.¹³ Daarmee wordt geen volledigheid nagestreefd. Verschillende ontwikkelingen, zoals de oprichting van InnoSportNL en de organisatie van topsportevenementen, blijven hier buiten beschouwing.

Ondersteuning topsporters

In lijn met het voornemen om de beschikbare middelen meer te concentreren op sporten en sporters die bijdragen aan de top 10-doelstelling, is de definitie van

topsport op enkele onderdelen aangescherpt. In de afgelopen jaren gold iemand als topsporter als hij of zij ‘internationaal op het hoogste senioreniveau (EK’s, WK’s en Olympische Spelen) [meedeed] binnen een erkend topsportonderdeel.’¹⁴ Topsporters die in hun tak van sport bij de beste acht van de wereld behoren, krijgen een A-status. Wel moesten zij, om in aanmerking te komen voor het stipendium, door invulling van een Verklaring voltijd programma (VVP) aantonen dat zij minimaal 32 uur aan hun trainings- en wedstrijdprogramma besteden. Het stipendium is een inkomensvervangende uitkering voor topsporters die minder verdienen dan het minimumloon. De criteria voor de B-status zijn in 2005 verzwaaard: was aanvankelijk plaatsing voor Europese kampioenschappen voldoende, tegenwoordig is deze status alleen weggelegd voor degenen die zich scharen bij de beste zestien van de wereld. Nieuw is bovendien de status van high potential (HP). Deze kan worden verleend aan sporters met een uitzonderlijk perspectief op snelle aansluiting bij de wereldtop en vervangt de eerdere, ruimere statuscategorie voor jonge talenten.

Tabel 11.2

Ontwikkeling van het aantal erkende topsporters in Nederland,^a naar status, 2002-2008

	A-status	B-status	HP-status	totaal
2002	456	742	0	1198
2003	464	732	0	1196
2004	505	663	0	1168
2005	518	437	6	961
2006	511	308	20	839
2007	525	286	25	836
2008	509	266	30	805

a Berekening van gemiddelden¹⁵ per jaar.

Bron: gegevens aangeleverd door NOC*NSF

Als gevolg van deze bijstelling is het aantal topsporters dat in aanmerking komt voor ondersteunende voorzieningen afgenomen (zie tabel 11.2). Wel is het voorzieningenpakket voor de erkende topsporters uitgebreid. Zo komen naast de A-topsporters ook de sporters met een HP-status in aanmerking voor de stipendiumregeling. Ook hebben topsporters die een stipendium ontvangen, de mogelijkheid gekregen om tot 125% van het wettelijk minimumloon voor 23-jarigen bij te verdienen, in plaats van de oorspronkelijke 100%. Onder bepaalde voorwaarden kunnen de topsporters bovendien prijzen- of sponsorgelden parkeren op een geblokkeerde spaarrekening zonder dat die op het stipendium worden gekort.

Het doel van de stipendiumregeling is om de groep topsporters die onvoldoende inkomen kan genereren uit de eigen sportbeoefening, toch in staat te stellen voltijds te sporten. Sinds het ontstaan van deze regeling heeft iets meer dan de helft van de

topsporters met een A-status van deze regeling gebruik gemaakt. In 2008 ging het daarbij om 281 topsporters.

In aanvulling op deze regeling hebben de Nederlandse politie en het ministerie van Defensie topsporters met een A- of B-status in dienst genomen, met de mogelijkheid om een deel van het overeengekomen dienstverband te besteden aan topsport. In 2006 maakten hiervan in totaal 23 topsporters gebruik.

Naast deze regelingen kunnen topsporters onder voorwaarden gebruik maken van andere voorzieningen, zoals een onkostenvergoeding, een bijzondere regeling onbetaald verlof, een studiekostenregeling, loopbaanbegeleiding, fiscale advisering en een auto. De laatste jaren hebben NOC*NSF en haar sponsors dit voorzieningenpakket aangevuld.¹⁶

Talenterkenning en -ontwikkeling

Talenterkenning en -ontwikkeling zijn lange tijd gezien als processen die voor iedere tak van sport automatisch van onderaf tot stand komen. Dit systeem lijkt in Nederland goed te werken. Een in het oog springende conclusie uit een recent internationaal vergelijkend onderzoek is dat het aantal topsporters dat tot de beste acht ter wereld behoort per miljoen inwoners in Nederland vier keer hoger ligt dan in Canada, zeven keer hoger dan in het Verenigd Koninkrijk en tien keer hoger dan in Vlaanderen (De Bosscher et al. 2007). De aanvoer van talent is kennelijk goed verzorgd.

Toch kan op dit systeem niet blind worden gevaren. Er doen zich twee problemen voor. In de eerste plaats vindt er geen talentidentificatie plaats buiten de sportverenigingen, bijvoorbeeld op scholen. Evenmin wordt in de sportverenigingen onderzocht of sporters wellicht meer aanleg hebben voor een andere tak van sport. Daardoor blijft vermoedelijk aan velen de kans onthouden om zich vroegtijdig in een sport te bekwalmen waarin zij getalenteerd zijn.

In de tweede plaats vindt ongeveer de helft van de topsporters dat zij in hun ontwikkeling als talent te laat extra aandacht hebben gekregen. Een meerderheid van de topsporters kreeg als aankomend talent van de sportvereniging en sportbond geen extra aandacht in de vorm van vaker en intensiever trainen, trainen in aparte groepen of extra conditie- en krachttraining. Ongeveer de helft van de topsporters kreeg pas na hun veertiende verjaardag extra aandacht van de sportvereniging en na hun zestiende jaar van de sportbond, hoewel een meerderheid van hen al voor hun tiende de betreffende sport beoefende (Van Bottenburg 2008).

Verwacht mag worden dat deze situatie, in de verhevigde internationale medaillestrijd, snel zal veranderen. Talentidentificatie en -ontwikkeling zijn geïdentificeerd als een nog weinig ontwikkelde pijler van het topsportklimaat, die in de toekomst steeds meer bepalend zal zijn voor topsportsucces (De Bosscher et al. 2007). Een aantal landen, waaronder het Verenigd Koninkrijk, anticipeert inmiddels hierop door deze pijler op een grootschalige, systematische en wetenschappelijke wijze te benaderen (Bingham 2008).

Ook in Nederland krijgt talentontwikkeling steeds meer aandacht; voor talentidentificatie is dit minder het geval (NOC*NSF 2004; VWS 2005). Nadat het kabinet in 2005 een jaarlijks bedrag van 4,8 miljoen euro had geormerkt voor talentontwikkeling, werd dit bedrag in 2008 verhoogd tot 9,8 miljoen per jaar vanaf 2009 (TK 2007/2008). Het beleid richt zich op de certificering en uitvoering van meerjarige opleidingsprogramma's van sportbonden. Enkele tientallen talenten zijn aangewezen als high potentials en kunnen als zodanig aanspraak maken op bijzondere voorzieningen. Ook is een experiment gestart om specifieke talentcoaches bij de sportbonden aan te stellen; daarin participeerden medio 2008 26 coaches (20 fte's). Daarnaast zijn initiatieven genomen om de infrastructuur voor talentontwikkeling te verbeteren. Ter verbetering van de regionale spreiding is het aantal LOOT-scholen uitgebreid. Op deze scholen krijgen talenten en topsporters speciale voorzieningen, zodat zij topsport en school kunnen combineren (zie hoofdstuk 10). Recentelijk is bovendien het initiatief genomen om centra voor topsport en onderwijs (CTO's) en nationale trainingcentra (NTC's) te ontwikkelen. Met de CTO's streven VWS en NOC*NSF een optimale combinatie na van fulltime trainen, studeren en wonen, door een clustering van deze activiteiten op één locatie. Voor locatiegebonden sporten streeft NOC*NSF sport-takspecifieke NTC's na met dezelfde kwaliteit.

Positieverbetering voor de trainer/coach

Is de atleet zelf de belangrijkste voorwaarde voor topsportsucces, de trainer/coach is de op een na belangrijkste. Beiden werken intensief samen en dienen dan ook onder min of meer vergelijkbare omstandigheden te kunnen opereren.

In dat licht kwamen de conclusies van de eerste topsportklimaatmetingen in 1998 en 2002 als een verrassing. De omstandigheden waaronder topsporters hun sport beoefenden, waren weliswaar verbeterd, maar het topsportklimaat voor de trainers/coaches (vanaf nu: coaches) van topsporters was hierbij achtergebleven. De ondersteuning die zij kregen, werd als onvoldoende beoordeeld. Velen werkten zonder arbeidscontract en ontvingen nauwelijks een inkomen voor hun werkzaamheden. Zij hielden er min of meer gedwongen een andere betaalde baan op na, met veelal onvoldoende mogelijkheden tot betaald en onbetaald verlof. Een grote meerderheid van de coaches vond in 2002 dat het beroep van topcoach onvoldoende erkenning genoot en dat zij geen goede carrièreperspectieven hadden (Van Bottenburg 2000; Van Bottenburg et al. 2003).

Deze gebrekkige positie was des te problematischer omdat de functie van de coach juist omvangrijker en complexer is geworden. De literatuur over coaching in de topsport laat zien dat de moderne coach niet alleen op het sporttechnische vlak functioneert, maar ook optreedt als mentaal begeleider, organisator, beleidsontwikkelaar, adviseur, manager, enzovoort. Het ontwikkelen van topsportbeleid en trainingsprogramma's, het managen van begeleidingsteams, het praktisch toepassen van onderzoeksresultaten, het onderhouden van een internationaal netwerk – het behoort allemaal tot het takenpakket van de moderne coach.

Het verbeteren van de positie van de coach was een van de eerste doelen die Charles van Commenée stelde bij zijn aantreden in 2005 als technisch directeur van NOC*NSF. Zijn voorganger, Joop Alberda, richtte in hetzelfde jaar met enkele andere topcoaches de branche- en belangenorganisatie NLCoach op. En het kabinet kondigde eveneens in dat jaar een ambitieus verbeterprogramma aan, om samen met NOC*NSF en NLCoach de gewenste positieverbetering te realiseren en te voorkomen dat kennis en expertise verloren gaan

Niet alleen kwamen in de afgelopen jaren een persoonlijk ontwikkelprogramma en loopbaanbegeleiding tot stand, maar ook regelingen die de opleiding en werksituatie van coaches moeten verbeteren. Er is groen licht gegeven voor een hbo-opleiding voor topsportcoaches (de zgn. TopCoach5-opleiding). Bovendien kunnen coaches gebruik maken van voorzieningen van de partners en suppliers van NOC*NSF.

Om de arbeidsmarktpositie van coaches te verbeteren heeft vws de subsidie-regeling voor hoogwaardige begeleiding vervangen door een nieuwe regeling, getiteld Coaches aan de top. Op grond van deze regeling kunnen sportbonden een subsidie krijgen voor een voltijds aanstelling van topcoaches met een salaris volgens de CAO-sport. In 2008 hebben ongeveer tachtig coaches door deze regeling een vast dienstverband bij een sportbond verkregen.

Bestrijding van doping

Voor de strijd tegen doping is in 2006 de Dopingautoriteit opgericht, een fusie-organisatie van het Nederlands Centrum voor Dopingvraagstukken en Doping Controle Nederland. Zoals in hoofdstuk 3 aan de orde is gekomen, heeft de Dopingautoriteit in de eerste jaren van haar bestaan samen met NOC*NSF gewerkt aan een nieuw antidopingbeleid. Dit beleid voorziet in een intensivering van zowel de preventie van als de controle op dopinggebruik.

De controles die de Dopingautoriteit in de afgelopen jaren heeft uitgevoerd, hebben geleid tot een toenemend aantal bevindingen van dopinggebruik. Niettemin kan hieruit niet worden geconcludeerd dat het dopinggebruik in Nederland is toegenomen. Wanneer wordt gecontroleerd voor het aantal gevallen met medische dispensatie en voor de administratieve aanpassing van de T/E-ratio (zie de laatste kolom van tabel 11.3), blijkt dat het percentage bevindingen op het aantal controles in de periode 2004-2007 min of meer gelijk is gebleven.

Tabel 11.3

Aantal uitgevoerde dopingcontroles en het percentage positieve gevallen, 1999-2007
(in absolute aantallen en procenten)

	controles voor de Nederlandse sport	controles voor buitenlandse collega-organisaties onder buitenlandse sporters	bevin- dingen ^a	...waar- van weiger- ingen ^b	...waarvan gevallen met medische dispensatie ^c	...waarvan gevallen met verhoogde T/E- ratio's zonder sanctie ^d	percentage bevindingen minus gevallen met medische dispensatie en verhoogde T/E- ratio's %
1999	1016		19	2	11	1	0,7
2000	1757	23	22	2	3	2	1,0
2001	2270	51	45	5	5	7	1,4
2002	2651	104	45	11	2	2	1,5
2003	2792	84	35	6	2	0	1,2
2004	2787	61	65	5	7	6	1,9
2005	2891	161	115	8	12	48	1,9
2006	2825		137	8	22	76	1,4
2007	2729		101	9	20	29	1,9

a Bevindingen zijn te omschrijven als mogelijke overtredingen. Het is de optelsom van het aantal weigeringen en de belastende analyseresultaten zoals die door laboratoria worden gemeld. De bevindingen van 2000-2002 betreffen de uitgevoerde binnen- en buitenlandse controles; de bevindingen van 2003-2005 betreffen uitsluitend de controles voor de Nederlandse sport.

b De bevindingen minus de weigeringen geven het aantal 'positieve A-monsters' aan.

c Positieve analyseresultaten omvatten ook de gevallen waarvoor een medische dispensatie is afgegeven.

d In 2005 is een bepaalde grenswaarde (T/E-ratio) verlaagd van 6 naar 4, waardoor het aantal bevindingen is toegenomen. Het aantal bevindingen zonder sanctie is hiermee echter ook toegenomen. Het aantal gevallen met verhoogde T/E-ratio's zonder sanctie geeft dit aantal bevindingen zonder sanctie aan.

Bron: Jaarverslagen Dopingautoriteit en juridische voorgangers, aanvullende informatie Dopingautoriteit

11.5 Beleidsprestaties: is het topsportklimaat verbeterd?

Topsportklimaat

Afgaande op het oordeel van topsporters, topcoaches en de topsportcoördinatoren van sportbonden, hebben de beleidsinspanningen effect gesorteerd. Net als in 2002 het geval was ten opzichte van 1998, vindt een ruime meerderheid van hen dat het topsportklimaat in 2008 is verbeterd ten opzichte van vier jaar eerder (zie tabel 11.4).

Tabel 11.4

Beoordeling van het topsportklimaat in Nederland door topsporters, trainers/coaches en topsportcoördinatoren, in vergelijking met vier jaar eerder, 2002 en 2008, (in procenten)

	2002 vergeleken met 1998			2008 vergeleken met 2004		
	verslechterd	gelijk gebleven	verbeterd	verslechterd	gelijk gebleven	verbeterd
topsporters met een A- of B-status	8	33	59	6	27	67
trainers/coaches in de topsport	13	32	55	7	29	64
topsportcoördinatoren bij sportbonden	4	36	61	4	22	74

Bron: Van Bottenburg 2008

Stipendium

De invoering van het stipendium heeft meer topsporters in staat gesteld om voltijds te sporten. Het percentage topsporters met een A-status dat topsport combineert met ander betaald werk is daardoor sinds 1998 beduidend afgenomen (tabel 11.5). Topsporters hebben in 1998-2008 het aantal trainingsuren opgevoerd en zijn meer dagen per jaar op trainingsstage. Dit blijkt voor topsporters met stipendium vaker het geval te zijn dan voor topsporters zonder stipendium.

Tabel 11.5

Vergelijking van topsporters met een A-status, ten aanzien van leeftijd, opleiding, trainingsintensiteit, werkzaamheden en inkomen, 1998-2008

		1998	2002	2008
gemiddelde leeftijd topsporters met A-status	jr	26,9	27,2	28,4
% A-topsporters met hbo/wo als hoogste opleiding	%	35	39	45
gemiddeld aantal uren dat A-topsporter traint per week	uren	17,4	19,5	22,3
gemiddeld aantal dagen trainingsstage van A-topsporters per jaar	dagen	34	48	60
% A-topsporters dat topsport combineert met ander (betaald) werk	%	47	39	35
gemiddeld aantal uur dat (werkende) A-topsporter ander betaald werk verricht	uren	28	25	22
gemiddeld brutojaarinkomen topsporters met een A-status	euro's	onbekend	26.725	22.167

Bron: Van Bottenburg 2008

Anno 2008 beschouwt 30% van de A-topsporters zichzelf als voltijdtopsporter, tegenover 11% van de B-topsporters. Daarmee is niet gezegd dat topsport in Nederland als een beroep kan worden uitgeoefend. Een kwart van de topsporters verdient minder dan 1000 euro per maand, de helft verdient minder dan 1375 euro per maand. Dat zijn bepaald geen hoge bedragen voor een groep die gemiddeld 28 jaar oud is en waarvan 46% een hbo- of wo-opleiding heeft genoten.

Zoals tabel 11.5 laat zien, hebben topsporters met een A-status hun gemiddelde inkomen uit sport en ander betaald werk tussen 2002 en 2008 in absolute zin zien afnemen. Hierbij is geen rekening gehouden met inflatie. Deze daling kan worden verklaard uit de toename van het percentage voltijdsporters en de afname van het percentage topsporters dat naast topsport ander betaald werk verricht. Deze afname illustreert de spagaat waarin veel topsporters zich momenteel bevinden: dankzij het stipendium lukt het steeds meer van hen om voltijds topsport te beoefenen, maar mede daardoor verslechtert hun inkomenspositie. De stipendiumregeling kan dan ook op zowel waardering als kritiek rekenen. Bijna 90% van de topsporters met een stipendium beoordeelt deze regeling echter positief. Maar tegelijkertijd hebben veel topsporters klachten over de financiële situatie waarin zij verkeren. Dit geldt in het bijzonder voor oudere topsporters en topsporters met kinderen.

De positie van trainers/coaches

De maatregelen om de positie van de topcoaches te verbeteren hebben effect gesorteerd. Dit effect is ten eerste af te lezen aan de verbetering van de arbeidsvoorwaarden van de topcoaches. In 2008 rapporteerde deze groep een gemiddeld brutojaarinkomen uit coachingsactiviteiten van 33.000 euro en een gemiddeld totaal brutojaarinkomen van 53.000 euro. In 2002 lagen deze gemiddelde inkomsten, met respectievelijk 21.500 en 40.000 euro, beduidend lager. De minst verdienende coaches merkten weinig van deze inkomstengroei. Net als in 2002 gaf in 2008 een kwart van de coaches aan dat zij jaarlijks minder dan 5000 euro verdienden met werkzaamheden in de topsport. Een beduidende inkomstengroei (> 40%) deed zich wel voor in het tweede en derde kwartiel.

Een tweede indicatie van de effectiviteit van het gevoerde beleid is dat coaches in de topsport van oordeel zijn dat hun beroep meer wordt erkend en een beter carrièreperspectief biedt. In 2008 is 33% van de topsportcoaches van mening dat hun beroep voldoende wordt erkend. In 2002 was dat nog 17%. Het aandeel topsportcoaches dat positief oordeelde over het carrièreperspectief steeg in dezelfde periode van 24% naar 34%¹⁷ (Van Bottenburg 2008).

Internationale concurrentiepositie

Ongeveer vier op de tien topsporters en topsportcoördinatoren en vijf op de tien coaches zijn van mening dat de internationale concurrentiepositie van Nederland is verbeterd. Zij zijn dus niet alleen van mening dat het topsportklimaat in Nederland is verbeterd, maar ook dat dit in sterkere mate het geval is geweest dan in concurrerende landen (zie tabel 11.6).

Tegelijkertijd moet echter worden geconstateerd dat een meerderheid van de topsporters, coaches en topsportcoördinatoren dus van oordeel is dat de ontwikkeling van het topsportklimaat in Nederland in de afgelopen vier jaar niet heeft geleid tot een verbetering van de internationale concurrentiepositie. Volgens hen heeft de positie van hun concurrenten zich dus eveneens, en zelfs nog meer, verbeterd.

Tabel 11.6

Beoordeling van de concurrentiepositie van de Nederlandse topsport door topsporters, trainers/coaches en topsportcoördinatoren, in vergelijking met vier jaar eerder, 2002 en 2008 (in procenten)

	2002 vergeleken met 1998			2008 vergeleken met 2004		
	verslechterd	gelijk gebleven	verbeterd	verslechterd	gelijk gebleven	verbeterd
topsporters met een A- of B-status	19	40	41	19	42	39
trainers/coaches in de topsport	23	38	38	11	36	52
topsportcoördinatoren bij sportbonden	18	46	36	13	50	36

Bron: Van Bottenburg 2008

Sterke en zwakke aspecten van het topsportklimaat

Ondanks de verbeteringen in het topsportklimaat geven topsporters en toptrainers gemiddeld een weinig royale 6,6 als rapportcijfer voor het huidige topsportklimaat. Topsportcoördinatoren zijn positiever en houden het gemiddeld op een 6,9.

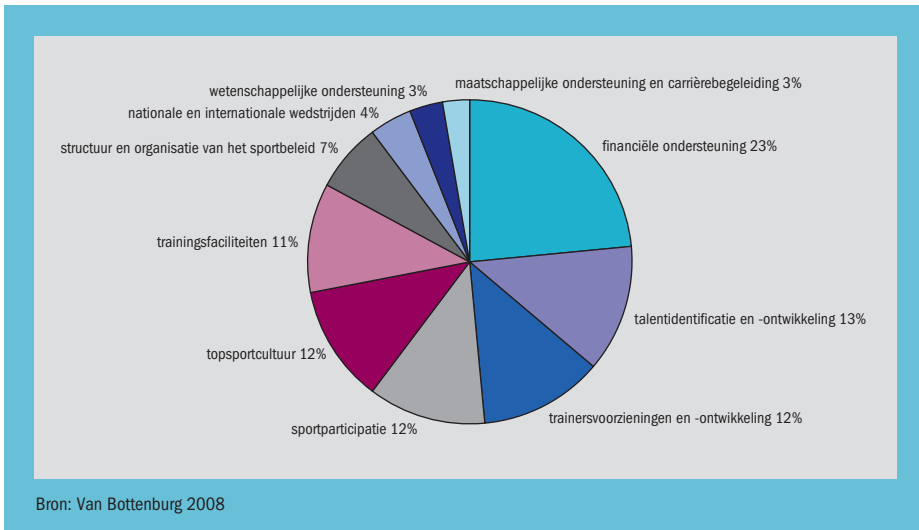
Als sterk punt van het topsportklimaat in Nederland noemen allen het vaakst de organisatie van de topsport in Nederland: de beleidsmatige aanpak, langetermijnstrategie, centrale aansturing, ambitie, gedrevenheid, resultaatgerichtheid, duidelijkheid, durf om keuzes te maken en de kracht van de grote bonden. Andere sterke punten die veel worden genoemd, zijn de voorzieningen voor topsporters, de begeleiding door coaches, de bereidheid om geld ter beschikking te stellen voor topsport, de aanwezige kennis in ons land en de logistieke voordelen die voortvloeien uit onze kleinschaligheid (Van Bottenburg 2008).

Als zwakke punten wijzen de topsporters, coaches en coördinatoren op de beperkte financiële mogelijkheden, de positie van de coach en het gebrek aan een (top)sportcultuur en -mentaliteit (dit laatste vrijwel uitsluitend door topsporters genoemd). Ook de organisatie van de topsport wordt als verbeterpunt gezien van het topsportklimaat. Daarbij wordt bedoeld op de bureaucratie, papierwinkel, versnippering, afhankelijkheid van vrijwilligers, gebrekkige samenwerking en het vele vergaderen.

Wanneer de drie groepen betrokkenen een gelijk gewicht wordt gegeven, komen de financiële ondersteuning, talentidentificatie en coachvoorzieningen als de belangrijkste aspecten naar voren die voor verbetering vatbaar zijn (zie figuur 11.1).

Figuur 11.1

Gebieden van het nationale topsportbeleid die het meest in aanmerking komen voor verbetering volgens topsporters, trainers/coaches in de topsport en topsportcoördinatoren, 2008

11.6 Beleidseffecten: heeft Nederland meer succes, trots en prestige?

Het topsportbeleid heeft geresulteerd in een verbetering van het topsportklimaat. Maar heeft deze verbetering ook geleid tot meer succes? Is het doel om bij de beste tien landen ter wereld te horen gerealiseerd? En heeft dit bijgedragen aan onze nationale trots en ons internationaal prestige?

Om de top 10-ambitie meetbaar te maken heeft NOC*NSF de zogenoemde World Sport Nations Index ontwikkeld, waarmee de Nederlandse internationale positie periodiek wordt bepaald. Deze is gebaseerd op een puntentoekening voor de eerste acht plaatsen per topsportonderdeel bij de laatst gehouden wereldkampioenschappen. Op 1 juli 2008 stond Nederland op deze index op de negende plaats.

Voor de Olympische Spelen is een aparte index ontwikkeld, die volgens dezelfde methodiek (op grond van de laatste Spelen) wordt bepaald. Na Beijing staat Nederland in deze Olympische index als vijftiende geklasseerd. In de competitie met 203 andere landen was deze positie beter dan mocht worden verwacht louter op grond van de bevolkingsomvang en het bruto nationaal product, de twee factoren waarvan de grootste invloed uitgaat op de spreiding van Olympische medailles over de deelnemende landen (zie tabel 11.7).

Tabel 11.7

Top 15 van de Olympische World Sport Nations Index (alleen Zomerspelen) na de Spelen van Beijing 2008, met rangorde naar bevolkingsomvang en bruto nationaal product

		punten	mondiale ranking op grond van bevolkingsomvang	mondiale ranking op grond van bruto nationaal product
1	Verenigde Staten	1166,5	3	1
2	China	1078,0	1	2
3	Rusland	861,5	8	7
4	Australië	593,5	54	17
5	Groot-Brittannië	550,0	22	6
6	Duitsland	539,0	14	5
7	Frankrijk	496,5	21	8
8	Italië	379,0	23	10
9	Japan	344,0	11	3
10	Zuid-Korea	312,0	24	14
11	Oekraïne	297,5	26	33
12	Cuba	267,0	72	86
13	Canada	266,5	37	13
14	Spanje	257,5	29	11
15	Nederland	227,5	59	20

Bron: gegevens van NOC*NSF; de laatste twee kolommen zijn gebaseerd op CIA, *The World Factbook* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>)

Voor het bepalen van de ontwikkeling in de Nederlandse prestaties over de laatste decennia, kan een beroep worden gedaan op een methode die is ontwikkeld op Sheffield Hallam University. Deze methode berekent het marktaandeel van alle landen, door punten toe te kennen aan gewonnen medailles en vervolgens voor ieder land het totale aantal gewonnen punten te percenteren op het maximale aantal winbare punten. Het voordeel hiervan is dat zodoende rekening wordt gehouden met de groei van het aantal evenementen en deelnemende landen in de loop der tijd. Volgens deze methode behaalde Nederland in Beijing een marktaandeel van 1,9%, goed voor een veertiende plaats.

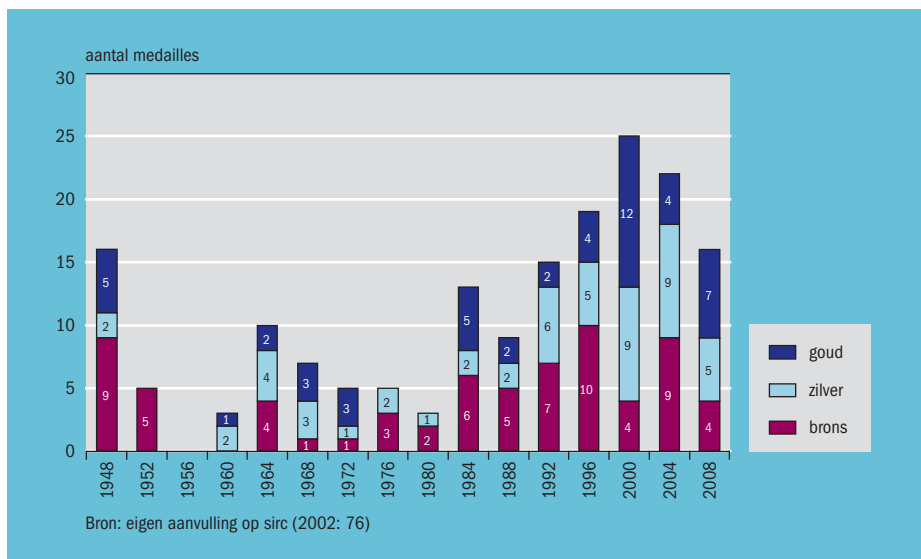
Historisch gezien is het marktaandeel van 1,9% de op drie na beste prestatie tijdens de Olympische Zomerspelen sinds 1948. Nederland scoorde alleen beter in 1948 (3,4%, met dank aan Fanny Blankers-Koen), 2000 (3,2%) en 2004 (2,1%). Na 1948 nam het marktaandeel van Nederland af, tot een dieptepunt werd bereikt in 1980 (0,3%). Daarna is een stijgende lijn ingezet, die vooralsnog heeft geleid tot een hoogtepunt in 2000. Na Sydney is het prestatieniveau weliswaar afgenomen, maar het lijkt erop dat het huidige niveau structureel hoger ligt dan in de afgelopen decennia het geval is geweest.¹⁸

Figuur 11.2 wijst in dezelfde richting. Van de 74 gouden medailles die Nederland sinds 1948 tijdens de Olympische Spelen won, werden er 30 (41%) in de laatste tien

jaar behaald. Tijdens de Zomerspelen wonnen Nederlandse topsporters bijna de helft van alle behaalde gouden medailles sinds 1948 in Sydney, Athene en Beijing.

Figuur 11.2

Door Nederland behaalde medailles tijdens Olympische Zomerspelen, naar eremetaal, 1948-2008

Het is aannemelijk dat het topsportbeleid hieraan heeft bijgedragen. Maar ook externe factoren kunnen hierin een rol hebben gespeeld, in het bijzonder de wegzakende concurrentie uit landen van het voormalige Oostblok. Buiten de landen van de voormalige Sovjet-Unie, die hun internationale positie op de Olympische Spelen wel wisten te behouden, nam het aandeel medailles behaald door sporters uit de voormalige Oostbloklanden af van 33% in 1976 tot 6% in 2008. Deze ontwikkeling heeft de speelruimte van Nederland vergroot, hoewel de impact hiervan niet moet worden overschat. Zo profiteerden Europese en Noord-Amerikaanse landen hiervan in veel mindere mate (+4%) dan China, Japan en Zuid Korea (+11%) en de overige Aziatische, de Afrikaanse en Zuid-Amerikaanse landen (+14%). Daarmee continueert zich een bekend patroon: veranderingen in de medaillieranglijst weerspiegelen verschuivingen in de internationale machtsverhoudingen.

Nederland heeft zijn positie op de medaillespiegel te danken aan prestaties in een beperkt aantal sporten: schaatsen, zwemmen, wielrennen, paardrijden, roeien, hockey, judo, atletiek en zeilen waren goed voor 91% van alle medailles en voor 96% van alle gouden medailles die Nederland sinds 1948 behaalde op de Zomer- en Winterspelen (zie tabel 11.8). Ook in Beijing werden alle Nederlandse medailles in een van deze sporten gewonnen, met uitzondering van waterpolo.

Van de genoemde negen sporten zijn schaatsen en zwemmen samen goed geweest voor bijna de helft van alle medailles die Nederland sinds 1948 heeft gewonnen. Ook van alle gouden medailles was de helft behaald door schaatsers en zwemmers. Nederland is een waterland, ook in de topsport.

Tabel 11.8

Sporten waarin Nederland Olympische medailles heeft gewonnen, Zomer- en Winterspelen, 1948-2008

	goud	zilver	brons	totaal	%
schaatsen	24	28	23	75	29,9
zwemmen	13	12	17	42	16,7
wielrennen	10	9	6	25	10,0
roeien	4	10	8	22	8,8
judo	4	2	14	20	8,0
paardrijden	5	7	1	13	5,2
hockey	4	3	5	12	4,8
atletiek	6	2	3	11	4,4
zeilen	1	4	4	9	3,6
kanoën/kajakken	0	3	2	5	2,0
boksen	0	1	3	4	1,6
kunstrijden	1	2	0	3	1,2
waterpolo	1	0	2	3	1,2
volleybal	1	1	0	2	0,8
schieten	0	1	0	1	0,4
tennis	0	1	0	1	0,4
badminton	0	1	0	1	0,4
kruisboogschieten	0	0	1	1	0,4
gewichtheffen	0	0	1	1	0,4
totaal	74	87	90	251	100,0
percentage	29	35	36	100	

Bron: eigen aanvulling op SIRC (2002: 74-75)

De vraag of deze prestaties tevens hebben geleid tot een toename van de nationale trots en het internationale prestige van Nederland, is niet goed te beantwoorden. Voor beide gevallen geldt dat er veel anekdotische gegevens voorhanden zijn. Te wijzen valt op de grootschalige uitingen van het Oranje-gevoel tijdens de Europese Kampioenschappen voetbal, de golf van enthousiasme die een gouden medaille teweegbrengt, de meewarigheid waarmee wordt gereageerd op een buurland dat onderin het medailleklassement bungelt en de vele ervaringen dat buitenlanders Nederland vooral kennen van bekende voetballers.

In de vorige editie van de Rapportage sport werden hierover ook enige kwantitatieve gegevens gepresenteerd. Hieruit kwam naar voren dat de belangrijkste reden waarom Nederlanders trots zijn op hun land, de sportprestaties betreft. Het aandeel Nederlanders dat trots was op hun land vanwege sportprestaties nam tussen 1995 en 2004 toe van 81% tot 83%. Recentere en diepergaande informatie hierover is nog niet voorhanden – niet over de effecten op de nationale trots en nog minder over de betekenis van sportprestaties op het internationaal prestige.

11.7 Conclusie

De Nederlandse sportorganisaties hebben, met steun van de overheid en het bedrijfsleven, hun investeringen in de topsport opgeschroefd. Deze investeringen zijn vooral toegenomen tussen Sydney (2000) en Athene (2004). Na 2004 is de groei afgenomen. Voor zover gegevens bekend zijn over uitgaven aan topsport in andere landen, lijken deze erop te wijzen dat de uitgaven daar meer toenemen dan in Nederland. Een vergelijking van de topsportuitgaven tussen landen is echter lastig. Er ontbreken met name vergelijkbare gegevens van landen die tot de directe concurrenten van Nederland behoren. Voor Nederland zelf ontbreken gegevens over de topsportuitgaven door lagere overheden. Dit zijn onderwerpen voor nader onderzoek.

De gelden die voor topsport zijn vrijgemaakt, zijn ingezet om verschillende pijlers van het topsportklimaat te versterken, zoals talentontwikkeling, de positie van trainers/coaches en de mogelijkheden voor topsporters om voltijds te trainen. Dit beleid heeft ertoe bijgedragen dat meer topsporters voltijds hun sport kunnen beoefenen en dat de sportbonden meer topcoaches in dienst hebben genomen, en met betere arbeidsvoorwaarden. Een meerderheid van de betrokkenen zelf is de mening toegedaan dat het topsportklimaat door dit beleid in de afgelopen vier jaar verder is verbeterd. Wel blijven er knelpunten bestaan. Zo kampen met name oudere topsporters met financiële problemen juist doordat zij voltijds zijn gaan sporten.

Over langere termijn gezien is het aannemelijk dat de verbetering van het topsportklimaat heeft geresulteerd in meer succes. De ambitie om internationaal tot de top 10 te behoren is nog niet gerealiseerd, maar Nederland zit hier wel dicht tegenaan. Of de geboekte topsportsuccessen ook hebben geleid tot meer nationale trots en internationaal prestige, valt niet te beoordelen. Hierover zijn vrijwel geen gegevens voorhanden. Aangezien deze effecten wel een belangrijke plaats innemen in de onderbouwing van het topsportbeleid van de rijksoverheid, is ook hiernaar aanvullend onderzoek gewenst.

De ontwikkelingen in de laatste jaren laten zien dat het lastig is om de stijging van het prestatieniveau ten opzichte van andere landen voort te zetten. De concurrentie verhoogt eveneens de investeringen, zet deze steeds doelgerichter in en ontwikkelt nieuw beleid ten aanzien van achterblijvende pijlers, zoals talentontwikkeling. Gezien de top 10-ambitie van de sportorganisaties en de rijksoverheid, oefent deze internationale ontwikkeling druk uit op Nederland om de topsportuitgaven te verhogen en de efficiëntie en effectiviteit van deze investeringen verder te verbeteren.

Een vraag die hiermee samenhangt, is of Nederland moet inzetten op diversiteit of op prioriteit. Voor zover valt waar te nemen, wordt het geld in Nederland over meer sportbonden en topsportonderdelen verdeeld dan elders (De Bosscher et al. 2008). Momenteel vallen meer dan 150 topsportonderdelen van 57 sportbonden onder het topsportbeleid. Tegelijkertijd wijst het voorgaande uit dat 91% van alle Nederlandse Olympische medailles tussen 1948 en 2008 in slechts negen takken van sport is behaald. Vanuit buitenlands perspectief is maar moeilijk te begrijpen dat er in ons land desondanks topsportmiddelen worden geïnvesteerd in bijvoorbeeld autorally, dans, bodybuilding, schaken en vinzwemmen. In Nederland wordt daarover anders gedacht. Gezien de democratische inrichting van de sportorganisaties past diversiteit klaarblijkelijk beter bij ons dan prioriteitsstelling.

Noten

- 1 Dit hoofdstuk is mede gebaseerd op een onderzoek naar het topsportklimaat dat de auteur in 2008 uitvoerde in samenwerking met Remco van den Dool, Remko Hoekman en Agnes Elling van het W.J.H. Mulier Instituut. De auteur dankt Olivier de Hon, Dorien Höppener, Erik-Jan Koers, Simon Shibli en anderen voor het aanleveren van gegevens en het becommentariëren van eerdere versies van dit hoofdstuk.
- 2 Omdat de gehandicaptentopsport een geheel eigen MAPE-analyse vraagt en deze tekst werd opgesteld voor de aanvang van de Paralympische Spelen, blijft de gehandicaptentopsport hier buiten beschouwing.
- 3 Het aandeel van de bevolking dat het oneens is met de stelling dat de overheid meer geld voor topsport beschikbaar moet stellen, daalde tussen 1998 en 2007 van 40% naar 22%. De stelling dat Nederland de investeringen moet verhogen om bij de bestetien in het medailleklassement van de Olympische Spelen te eindigen, kreeg in 2007 instemming van 43% van de bevolking; 27% was het hiermee oneens, 30% was neutraal (Van Bottenburg 2008).
- 4 De berekening van de uitgaven uit collectieve middelen is van belang voor de internationale vergelijking van overheidsuitgaven aan topsport. In sommige landen vallen de loterijgelden onder de publieke middelen.
- 5 Er is hier gekozen voor de totaalbedragen per Olympische cyclus, omdat de jaarlijkse bedragen sterk fluctueren.
- 6 De berekening is beperkt gehouden tot de rijks gelden afkomstig van vws. De uitgaven van andere ministeries, zoals Defensie en Binnenlandse Zaken, zijn buiten beschouwing gelaten.
- 7 Jaarlijks ontvangt NOC*NSF ongeveer 70% van het nettorendement van de Lotto. De sportkoepel verdeelt dat geld over de sportbonden en de eigen organisatie. De verdeling van de Lotto-gelden is gebonden aan de Wet op de kansspelen, en er moet publieke verantwoording over worden afgelegd. Het Fonds voor de Topsporter is gevuld door stortingen uit rijksmiddelen en Lotto-gelden. Uit de rente- en beleggingsopbrengsten van dit fonds worden uitkeringen gedaan aan topsporters voor stipendia en kostenvergoedingen.
- 8 De discussie tussen sportbonden en NOC*NSF in het kader van de nieuwe sportagenda leidde om de genoemde reden tot een herverdeling van de Lotto-middelen en een vaste verdeelsystematiek voor de periode 2006-2008.
- 9 De Algemene Rekenkamer geeft in het betreffende rapport aan dat de gepresenteerde kosten en opbrengsten van sportbonden, om verschillende redenen, met de nodige terughoudendheid dienen te worden bezien.
- 10 Volgens het rapport van de Algemene Rekenkamer (2008) gaven de sportbonden in de periode 2006-2008 in totaal gemiddeld 224,4 miljoen euro uit aan sport. Hiervan werd 3% (6,7 miljoen euro) gefinancierd uit Performance-gelden, ingebracht door sponsors van NOC*NSF. Dit bedrag was volgens hetzelfde rapport 60% van het totale bedrag dat van de Performance-gelden aan de Olympische topsport werd besteed, dat vervolgens weer 70% vormde van de totale opbrengsten uit de Performance-gelden. De totale opbrengsten uit de Performance-gelden kunnen volgens deze informatie in de periode van 2006-2008 worden geschat op gemiddeld 16 miljoen euro per jaar.
- 11 Denk aan recente investeringen in bijvoorbeeld het Topsportcentrum Rotterdam, de Hockeyclub Rotterdam, de Bosbaan en het Olympisch Stadion in Amsterdam, het ADO-stadion en de beachsportaccommodatie in Den Haag en de herstructurering van Maarschalkerweerd (waar o.m. FC Utrecht en Kampong zijn gehuisvest) in Utrecht.

- Deze lijst is gemakkelijk uit te breiden met nieuwe accommodaties buiten de G4, zoals het Nationaal Zwemcentrum De Tongelreep, het topsportcentrum Almere, enzovoort.
- 12 Dit bedrag betreft de gemiddelde uitgaven per jaar in de periode 2006-2008. Het is als volgt berekend: 44,3 miljoen euro uit collectieve middelen + 45,3 miljoen euro door sportbonden uit private middelen (Performance-gelden en eigen middelen) + 9,3 miljoen euro door NOC*NSF uit private middelen (Performance-gelden). Het bedrag is exclusief de uitgaven van andere ministeries dan vws, de gemeentelijke en provinciale topsportuitgaven, de uitgaven van topsportverenigingen, de uitgaven aan het betaald voetbal en commerciële sportploegen, en de uitgaven van privé-sponsors aan individuele atleten.
 - 13 Bij de beschrijving en interpretatie van deze ontwikkelingen in paragraaf 11.4 en 11.5 is gebruik gemaakt van data uit het onderzoek naar het topsportklimaat (Van Bottenburg 2008) en de mastertheses die Yvonne Ensink en Rianne Schenk in het kader van dit onderzoek schreven aan de Universiteit van Tilburg (Ensink 2008; Schenk 2008).
 - 14 <http://www.sport.nl/topsport/topsportbeleid/topsporters/status/> (laatst door auteur bezocht op 28 augustus 2008). Op grond van de Sportagenda 2009-2012 en de top 10-ambitie zal de definitie van topsport de komende jaren verder worden aangescherpt door niet meer uit te gaan van topsportonderdelen, maar van topsportprogramma's.
 - 15 Er zijn per jaar meerdere meetmomenten om de A-status van topsporters te bepalen. De aantallen in tabel 11.2 geven het jaarlijkse gemiddelde aantal weer. Voor 2008 is het aantal per 1 juli weergegeven.
 - 16 Zo voorziet DSM topsporters van (een gemaximeerd aantal) voedingssupplementen (waarvan er in 2006 1410 werden afgenomen), verschaft de NS topsporters een privilegepas waarmee zij gratis met de trein kunnen reizen (in 2006 aan 394 topsporters), en verzorgt de Rabobank financiële begeleiding (in 2006 voor 120 topsporters; Schenk 2008).
 - 17 Niettemin laat nog altijd slechts een derde zich positief uit over de erkenning en het beroepsperspectief van de toptrainer/coach.
 - 18 Zie De Bosscher et al. (2007; voor 2008 aangevuld met informatie van Simon Shibli).

Literatuur

- Algemene Rekenkamer (2008). *Topsport in Nederland*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.
- Bingham, J. (2008). *The Road to 2012. The development of elite sport in the UK*. Paper gepresenteerd op de studiedag Topsport in de lage landen te Edegem (B), 25 juni 2008.
- Bosscher, V. de (2008). *Kunnen de lage landen de concurrentie in topsport aan? Nederland en Vlaanderen internationaal vergeleken anno 2004*. Paper gepresenteerd op de studiedag Topsport in de lage landen te Edegem (B), 25 juni 2008.
- Bosscher, Veerle de, Jerry Bingham, Simon Shibli, Maarten van Bottenburg en Paul De Knop (2007). *The global sporting arms race. An international comparative study on sports policy factors leading to international sporting success*. Oxford: Meyer & Meyer Sport.
- Bosscher, V. de, P. De Knop en M. van Bottenburg (2008). *Vlaanderen sport, ook aan de top*. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Bottenburg, M. van (2000). *Het topsportklimaat in Nederland*. 's-Hertogenbosch: Diopter.
- Bottenburg, M. van (red.) (2008). *Het topsportklimaat in Nederland, 1998-2008*. Nieuwegein: Arko Sports Media (te verschijnen).
- Bottenburg, M. van, C. Roques en S. Smit (2003). *Ontwikkelingen in het topsportklimaat in Nederland (1998-2002)*. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- CRM (1979). *Topsport en rijksoverheid*. Rijswijk/Den Haag: ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk / Staatsuitgeverij.
- Digel, H., V. Burk en M. Fahrner (2007). *Die Organisation des Hochleistungssports. Ein internationaler Vergleich*. Schorndorf: Hofmann.
- Dopingautoriteit (2007). *Jaarverslag 2007*. Capelle aan den IJssel: Dopingautoriteit.
- Ensink, Y. (2008). *Investeren in talen? Een onderzoek naar talentidentificatie- en ontwikkelingsbeleid in Nederland* (ongepubliceerde masterthesis). Tilburg: Universiteit van Tilburg.
- Hogan, K. en K. Norton (2000). The 'price' of Olympic gold. In: *Journal of Science and Medicine in Sport*, jg. 3, nr. 2, p. 203-218.
- Houlihan, B. (1997). *Sport, policy and politics. A comparative analysis*. London / New York: Routledge.
- Houlihan, B. en M. Green (red.) (2008). *Comparative elite sport development. Systems, structures and public policy*. Amsterdam: Elsevier.
- Nelissen, N.J.M. en J.W. Foppen (1972). *Topsport in het geding*. Leiden: Meander.
- NOC*NSF (1993). *Topsport in samenhang. Het integraal topsportbeleidsplan van NOC*NSF 1993-1996*. Arnhem: NOC*NSF.
- NOC*NSF (2004). *Manifest Nederland sportland. Sportagenda 2005-2008*. Arnhem: NOC*NSF.
- Schenk, R. (2008). *De coach als onmisbare schakel. Kwalitatief topsportklimaatonderzoek op het beleidsterrein van trainers/coaches* (ongepubliceerde masterthesis). Tilburg: Universiteit van Tilburg.
- SIRC research and consultancy services (2002). *European sporting success. A study of the development of medal winning elites in five European nations*. Sheffield: Sheffield Hallam University.
- TK (2007/2008). *Beleidsbrief De kracht van sport*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2007/2008, 30234, nr.13.
- vws, ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (1996). *Wat sport beweegt. Contouren en speerpunten van het sportbeleid van de rijksoverheid*. Den Haag: Sdu Uitgeverij.
- vws (2005). *Tijd voor sport. Bewegen, meedoen, presteren*. Den Haag: ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Willink, B. (1991). Origins of the second Golden Age of Dutch science after 1860. Intended and unintended consequences of educational reform. In: *Social Studies of Science*, jg. 21, p. 503-526.